

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI KONSTITUTSIYASINING YARATILISH TARIXI HAQIDA

Aminova Zebo Hamroqulovna

Sherobod tuman 70-sonli umumiy o‘rta ta‘lim maktabi tarix fani o‘qituvchisi

[Tel:+998978101075](tel:+998978101075)

Annotatsiya O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining yaratilish tarixi haqida gapirishdan oldin “Konstitutsiya nima?” degan savolga javob berish o‘rinlidir. Konstitutsiya (lotincha «konstitutsiya» tuzilma, tartibga solish) — davlatning asosiy qonuni, davlat tuzilmasi, hokimiyatning tartib tizimi va uni boshqaruvchi shaxslarning hokimiyati, xalqning huquq va erkinliklari, xalqlar o‘rtasidagi munosabatlar, jamiyat va shaxslar, huquqiy tizim davlat va jamiyat o‘rtasidagi munosabatlarni bildiradi.

Introduction

Before talking about the history of the creation of the Constitution of the Republic of Uzbekistan, "What is the Constitution?" it is appropriate to answer the question. Constitution (from the Latin "constitution", structure, regulation) - the basic law of the state, the structure of the state, the order system of power and the power of the persons who manage it, the rights and freedoms of the people, relations between peoples, society and individuals, the legal system means the relations between the state and society

Key words: Konstitutsiya, qaror, qonun, suveren, milliy davlat, milliy til, tarihiy.

“Konstitutsiya” atamasi Qadimgi Rimdayoq ma‘lum bo‘lgan (imperator Konstitutsiyasi deb atalgan qonun). Amir Temur “Tuzuklar”i Sharq va Osiyo mamlakatlari sivilizatsiyasiga xos alohida shakldagi konstitutsiyaviy hujjat xususiyatiga ega bo‘lgan. U shariat qonunlari bilan bir qatorda Markaziy Osiyo mintaqasi xalqlari taqdiriga kuchli ta‘sir o‘tkazgan. Mamlakatimizning asosiy qonunlari qaror topishining murakkab va muhim tarixiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, O‘zbekiston Konstitutsiyasi xalqimizning uzoq yillik mustaqillikka intilishi natijasida vujudga kelganiga shubha

yo‘q. Konstitutsiyaviy inshootlar qurilishi, avvalo, milliy davlat sifatidagi 3000 yillik tajribaga asoslangan: hozirgi O‘zbekiston, qadimiy Xorazm va So‘g‘d, Qoraxoniylar, Xorazmshohlar, Amir Temur va Temuriylar, O‘zbekiston xonligi, Ma‘rifatparvarlik ajdodlarimiz tarixiy an‘analarini o‘zida mujassam etgan. Qolaversa, Asosiy qonunimizda manfaat va intilishlarimizdan kelib chiqqan holda 1997-yilda Shimoliy, Janub, Sharq va G‘arbdagi eng yaxshi konstitutsiyaviy tajriba inobatga olingan. Ayni paytda suveren O‘zbekistonning birinchi Konstitutsiyasini tayyorlash, muhokama qilish, qabul qilish va uni hayotga tatbiq etishga qaratilgan o‘nta huquqiy chora-tadbirlar bu boradagi eng muhim tarixiy voqealardan iborat. Zero, konstitutsiya yaratish tarixi mustaqillik uchun kurashning muhim qismidir. Konstitutsiyani yaratish yo‘lidagi birinchi huquqiy qadam o‘zbek tiliga davlat tili maqomi berilishidir. Bu haqda gapiradigan bo‘lsak, avvalo, qizg‘in bahs-munozara va munozaralardan so‘ng 1989 yil 21 oktyabrda siyosiy-ma‘naviy hayotimizda unutilmas voqea ro‘y berdi. Bu ona tilimiz, xalqimizning asosiy tayanchlaridan biri. Unga mustaqillik tarixidagi eng nufuzli davlat tili maqomi berildi. Shunisi e‘tiborga loyiqki, sahifalardan biri quyidagilardan iborat. “O‘z ona tilini bilmagan odam o‘z ajdodlarini, o‘z ildizini bilmaydi, kelajagi ham yo‘q, tilini bilmagan o‘z tilini ham bilmaydi, degan gap rost.” Barcha davlatlar o‘z ona tillarini hurmat qiladilar. Birinchi Prezidentimizning “O‘zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida” va “Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch” kitoblarida mustaqillikka erishish arafasida bo‘lib o‘tgan qizg‘in, ba‘zan keskin va qarama-qarshi bahs-munozaralar bayon etilgan. Tasvirlangan davlat tilidan o‘zbek tiliga alohida-alohida ta‘kidlangani bejiz emas. Ana shunday nozik va murakkab vaziyatda Islom Karimov to‘g‘ri ta‘kidlagan edi: “Jiddiy harakat qilish, har tomonlama o‘ylash, barcha siyosiy va ijtimoiy guruhlarning, eng muhimi, xalq manfaatlariga xizmat qiladigan talablarga javob berish kerak. Binobarin, dastlab “Milliy tillar to‘g‘risida”gi qonunda belgilab berilgan muhim huquqiy qoidalar endi asosiy qonunning 4-moddasida quyidagicha belgilangan:

“O‘zbek tili O‘zbekiston Respublikasining davlat tilidir. O‘zbekiston Respublikasi o‘z hududida yashovchi barcha millat va elatlarning tillari, urf-odatlar va an‘analari hurmat qilinishini ta‘minlaydi, ularning rivojlanishi uchun sharoit yaratadi.

Konstitutsiyani yaratish yo'lidagi ikkinchi huquqiy qadam prezident instituti va yangi milliy ramzni tayyorlash bo'yicha komissiya tuzishni nazarda tutadi. Mamlakatimiz hayotidagi bu o'ta muhim va hayajonli voqealar 1990-yilning mart oyida sodir bo'lganini unutmasligimiz kerak. Keyinchalik, ya'ni mamlakatimiz mustaqilligi e'lon qilinishidan sal avval, 12-chaqiriq mamlakatimiz Oliy Kengashining birinchi majlisida sobiq Ittifoq tarkibida respublikada prezidentlik lavozimi joriy etildi va milliy ramzlar muhokama qilindi va shu munosabat bilan maxsus komissiya tuzildi. Mazkur anjumanda ilk bor mustaqil O'zbekistonning birinchi Konstitutsiyasini yaratish g'oyasi ilgari surildi. Konstitutsiyani yaratish yo'lidagi uchinchi huquqiy qadam Mustaqillik Deklaratsiyasini e'lon qilishdir. O'zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi tomonidan 1990-yil 20-iyunda e'lon qilingan "Mustaqillik Deklaratsiyasi"ning 8-moddasida "Taraqqiyot yo'lini belgilab beruvchi davlat ramzlari (gerb, bayroq, madhiya) majmui, davlatimiz mustaqilligi, davlatimiz mustaqilligi to'g'risida"gi davlat nomi va davlat ramzlari (gerb, bayroq, madhiya)" qoidalari mustahkamlandi. Deklaratsiyaning 12-bo'limida ushbu hujjat respublika uchun "yangi konstitutsiyani shakllantirish uchun asos" bo'lishi aytilgan. Keyinchalik O'zbekiston sobiq Ittifoq hududlarida birinchi bo'lib bunday hujjatni qabul qildi. Konstitutsiya yaratish yo'lidagi to'rtinchi huquqiy qadam Konstitutsiyaviy komissiyaning tashkil etilishi bilan bog'liq. Oliy Kengashning 1990-yil 21-iyundagi qarori bilan O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov raisligida 64 nafar a'zodan, jumladan, siyosatchilar, deputatlar, ekspertlar hamda Loyihani tayyorlash qo'mitasidan iborat Konstitutsiyaviy komissiya tuzildi. Konstitutsiya ikki yil davomida ushbu qo'mita tomonidan yaratilgan. Birinchi Prezidentimiz Konstitutsiyaviy komissiya ish boshlashi bilan mamlakatimizning o'ziga xos jihatlari va xususiyatlarini yetarli darajada aks ettiruvchi, xalqaro andozalarga to'liq javob beradigan, jahon tajribasi va yutuqlarini hisobga olgan holda asosiy qonun loyihasini ishlab chiqishga bevosita rahbarlik qildi. Rivojlangan mamlakatlarda demokratiya va konstitutsiyalarning o'rnatilishi haqida ta'kidlan o'tgan. Birinchi prezident bu vazifalarni bajarishda o'zini yirik siyosat va jamoat arbobi, iste'dodli davlat arbobi sifatida namoyon etdi. Shu ma'noda O'zbekiston Konstitutsiyasining muallifi,

ilhomlantiruvchisi va bosh muharriri shu davlat prezidentidir. Shu bois Islom Karimov o‘tish davrining og‘ir sharoitida mamlakatimizning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, milliy huquqiy va ma’naviy-ma’rifiy ta’limini rivojlantirish, jumladan, konstitutsiyani yaratish, jamiyatni yangilash kabi dolzarb vazifalarni hal qildi. Masalaga duch kelmoqda. Ana shunday tarixiy missiyani o‘z zimmasiga yuklagan bo‘lajak mustaqil xalq qiyofasi. Konstitutsiya sari beshinchi huquqiy qadam birinchi prezidentning 1991 yilda Hindistonga qilgan tashrifi bilan chambarchas bog‘liq. Aytish joizki, O‘zbekistonning birinchi Prezidenti Islom Karimovning 1991-yil 17—19-avgust kunlari Hindiston Respublikasiga rasmiy tashrifi O‘zbekiston Prezidentining tarixdagi birinchi mustaqil xorijga tashrifi bo‘ldi. 19 avgust kuni mamlakatimiz Prezidenti Hindistonda bo‘lganida o‘zlarini “GKChP” yoki Milliy Favqulodda vaziyatlar qo‘mitasi deb atagan bir guruh siyosiy avanturistlar davlat to‘ntarishini amalga oshirish niyatida ekani ma’lum bo‘ldi. Afsuski, O‘zbekiston rahbarining safarda ekanidan foydalanib, GKChPning noqonuniy qarorlarini qo‘llab-quvvatlaydigan rahbarlar yurtimizda ham topildi. Tarix buni yaxshi eslaydi.

Bu voqealarning davomi “O‘zbekiston istiqlol ostonasida” kitobining so‘zboshida shunday tasvirlangan:

“Prezident Islom Karimov 19 avgust kuni Agra shahrida Favqulodda vaziyatlar milliy qo‘mitasi bayonotini eshitib, darhol Toshkentga qaytadi. Davlat rahbariga rasmiylardan tashqari Turkiston harbiy okrugi va Markaz qo‘mondoni uch general ham qo‘shiladi. Toshkent aeroportida kutib olishlari rejalashtirilgan. Bu o‘sha paytda mavjud bo‘lgan va kuchli siyosiy oqibatlariga olib kelgan rasmiy protokol qoidalariga mutlaqo zid edi. Islom Karimov aeroportdan to‘g‘ri hukumat binosiga borib, kechqurun hukumat vakillari bilan uchrashib, ularga O‘zbekiston Sovet Ittifoqi hududidagi favqulodda vaziyatlar davlat qo‘mitasining noqonuniy qarorini bekor qilishni topshirdi. Shu sababdan Favqulodda vaziyatlar davlat qo‘mitasi mutasaddilari O‘zbekiston hukumati nomidan kelib tushgan barcha hujjatlarni bekor qildi. Bu so‘nggi voqealarni eslab, eslashdan ko‘ra, yangi Konstitutsiya uchun kurashimiz mustaqillik uchun kurashning ajralmas qismi ekanligini tan olishimiz kerak. Zero, biz O‘zbekistonning birinchi

Konstitutsiyasini yangilash yo‘lida mana shunday sinovlar, mana shunday sinovlar va uzoq kurashlar orqali mana shunday og‘ir sinovlardan o‘tib, mustaqilligimizni qo‘lga kiritdik. Bir so‘z bilan aytganda, xalqimiz mustaqillik arafasida yuzaga kelgan og‘ir sharoit, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy qiyinchiliklar, turli to‘siqlarga qaramay, Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov rahnamoligida o‘zining azaliy orzulariga erishdi. O‘zbekistonning suvereniteti va mustaqilligini ro‘yobga chiqarishga ahd qildi. , u ishtiyoq bilan harakat qilishda davom etdi. Ana shu notinch davrda qabul qilingan farmoyish va qarorlarda o‘z ifodasini topgan muhim huquq va qoidalar keyinchalik Konstitutsiyaning asosiy bo‘limlari, boblari va moddalarida mustahkamlab qo‘yildi.

Konstitutsiyani yaratish yo‘lidagi oltinchi huquqiy qadam - bu davlat mustaqilligining e‘lon qilinishi. 1991-yil 31-avgustda Yurtboshimizning O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashining navbatdan tashqari 6-sessiyasida so‘zlagan ma‘ruzasida quyidagilar alohida ta‘kidlangan edi. “Respublika kunimiz e‘lon qilinsin.” Bu otashin so‘zlar xalqimiz tarixida zarhal harflar bilan abadiy muhrlangan.

Xulosa qilib aytganda, birinchi prezident Islom Karimovning Konstitutsiyani shakllantirish, muhokama qilish va qabul qilish jarayoni “Konstitutsiya – millatni millat, millatni esa millat sifatida dunyoga tanituvchi qomus”, “Iroda”, in. “xalqimiz ma‘naviyati, ijtimoiy ongi, madaniyati” nuri “xalqimiz tafakkuri va bunyodkorligi mahsuli” degan dono xulosaning to‘g‘ri va asosli ekanligini yaqqol tasdiqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. Конституция Республики Узбекистан. Т.: «Узбекистан», 2012.
2. Закон Республики Узбекистан «Об образовании» – Т.: «Шарк», 2001.
3. «Национальная программа подготовки кадров» Республики Узбекистан – Т.: «Шарк», 2001.
4. Закон Республики Узбекистан «О Центральном банке Республики Узбекистан» от 21 декабря 1995 года.
5. Закон Республики Узбекистан «О банках и банковской деятельности» от 25 апреля 1996 года.
6. Закон Республики Узбекистан «О банковской тайне», Ташкент, 2003 г.